

מעשה המנורה

מים ראשונים: וכבר זכינו לדון במעשה הארון ומסעותיו, במעשה הכרובים שעליו, בפרוכת שלפניו, בשולחן, במזבח הזהב ואף בקטורת הסמים שהוקטרה עליו. בין השיטין לא נפקד גם מקומה של המנורה, אך הגיעה השעה לדשנה ולשכללה. היא המנורה המפיצה אורה לישראל ולכל העולם והשתמרה באופן זה או אחר גם לאחר חורבן הבית. ראו דברינו אבל הנרות לעולם. ויהיו הדברים נר זכרון תמיד לדוד עמית ז"ל שעסק וחקר במנורות בתי הכנסת בימי המשנה והתלמוד ושחזר ביחד עם צבי אילן ז"ל את מנורת בית הכנסת שבמעון שמוצגת בעמוד האחרון.

וְעִשִּׂית מְנֹרֶת זָהָב טְהוֹר מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה הַמְּנֹרָה יֵרָכֶה וְקָנָה גְבִיעֵיהָ כַּפְתָּרִיָּה וּפְרָחֶיהָ מִמָּנֶה יִהְיוּ: (שמות כה לא).¹
וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מְקֻשָּׁה זָהָב עַד יֵרָכֶה עַד פְּרָחָהּ מְקֻשָּׁה הוּא כַּמְרָאָה אֲשֶׁר הָרָאָה ה' אֶת מֹשֶׁה כִּן עָשָׂה אֶת הַמְּנֹרָה: (במדבר פרק ח פסוק ד).²

מסכת מנחות דף כט עמוד א – בשלושה (ויותר) דברים התקשה משה

תנא דבי רבי ישמעאל: שלשה דברים היו קשין לו למשה, עד שהראה לו הקב"ה באצבעו.³ ואלו הן: מנורה, וראש חדש, ושרצים. מנורה, דכתיב: "וזה מעשה המנורה" (במדבר ח ד).⁴ ראש חודש, דכתיב: "החודש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב ב).⁵ שרצים, דכתיב: "וזה לכם הטמא" (ויקרא יא כט). ויש אומרים: אף הלכות שחיטה, שנאמר: "וזה אשר תעשה על המזבח" (שמות כט לח).⁶

ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא סא – מעשה קורנס

"וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרחיה מקשה היא כמראה וגו'" ... מקשה - אין מקשה אלא מין קשה: מעשה אומן מעשה קורנס. עד ירכה עד פרחיה - אין לי אלא ירכה ופרחיה, גביעיה כפתוריה ופרחיה מנין? תלמוד לומר: ועשית מנורת זהב טהור וגו' (שמות כה לא).⁷ או יעשה איברים איברים? תלמוד לומר: ממנה יהיו (שם).⁸

¹ וחזר ונשנה עניין עשיית המנורה, בדומה לכל כלי המשכן בתיאור עשייתם בפרשת ויקהל, שמות פרק לז ח: "ויעש את המנורה זהב טהור מקשה עשה את המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתוריה ופרחיה ממהנה הי'".

² מכל כלי המשכן, זכתה עשיית המנורה לאזכור נוסף, שלישי במספר, בספר במדבר, פרשת בהעלותך, אגב תיאור העלאת הנרות. ראו דברי אבן עזרא שם: "וזה מעשה המנורה - הזכיר שלא נראה כמוהו". ואף הדלקת הנרות זכתה לאזכור משולש בתורה, בפרשיות תצווה, ויקרא ובמדבר. (אפשר לבקש מהילדים למצוא את כולם).

³ זה משה שאמר לשופטי ישראל שהם ישפטו את הדברים הקטנים ואת הדברים הקשים יביאו אליו (שמות יח כו, דברים א יז) ונענש על כך (ספרי דברים פיסקה יז, מכילתא דרשב"י יח). אך במדרש זה נראה שהקושי איננו עונש כי אם במהות הדבר.

⁴ הצורך להצביע ולומר: "זה" או "וזה", הוא מטבע הלשון עליו מבסס המדרש את המקור לכך שמושה התקשה בדבר. ראו במקבילה במכילתא דרבי ישמעאל ב - מסכתא דפסחא פרשה א: "רבי עקיבא אומר: זה אחד משלשה דברים שנתקשה בהן משה והראהו המקום את כולן באצבע".

⁵ ראש חודש היינו כל חישובי לוח השנה, מה שנקרא במדרשים אחרים "לבנה".

⁶ וכן הוא במקורות אחרים: מכילתא דרבי ישמעאל שבערה 4, ספרי במדבר בהעלותך פיסקא סא, פסיקתא דרב כהנא פיסקא ה - החדש הזה: "ר' שמעון בן יוחי: בשלשה דברים נתקשה משה, הראה לו הקב"ה כאילו באצבע, במנורה, בשרצים, ובלבנה", ומדרש שמות רבה טו כח מוסיף לרשימה גם את שמן המשחה. ובמדרש תנחומא (בובר) כי תשא סימן ה מתקשה משה גם במנייתם של בני ישראל: "היה משה מתקשה על חשבונן של ישראל". ולא להא אפטר אולי להוסיף גם את שלושה הדברים שמושה נבהל כששמע ונרתע לאחוריו: "בשעה שאמר לו: ועשו לי מקדש ... ובשעה שאמר: את קרבני לחמי לאישי ... ובשעה שאמר: ונתנו איש כופר נפשו" (פסיקתא דרב כהנא פיסקא ב - כי תשא). אנו נתמקד בקושי המנורה שעליה אומר מדרש תנחומא (בובר) פרשת בהעלותך סימן ד: "את מוצא שנתקשה משה במעשה המנורה יותר מכל כלי המשכן" ושמות רבה טו כח מוסיף שבגילוי מעשה המנורה נזדעזע העולם: "זעזע את העולם והראה לו מעשה המנורה, שנאמר: קול ה' בהדר (תהלים כט ד)". (ראו שם "זעזועים" אחרים). למה צריך היה העולם להזדעזע ממעשה המנורה? מה הקושי הגדול שבה לעומת כל שאר כלי המשכן?

⁷ זה הדין הבסיסי שהמנורה נעשית ממקשה אחת, עשת בלשון חז"ל, המנורה על כל חלקיה ופיתוחיה, אבל לא כליה. ראו ספרי זוטא פרק ח: "וזה מעשה המנורה, מניין שהמנורה מן המשוך? אמרת מקשה תעשה המנורה (שמות כה לא). אין לי אלא מעשה המנורה, מניין לרבות קנים ופרחים? תלמוד לומר: תעשה. יכול אף הצבתים והמחנות? ת"ל היא. אי אפשר לומר היא, שכבר נאמר תעשה, ואי אפשר לומר תעשה, שכבר נאמר היא. אחר שריבה הכתוב מיעט הרי הן מוקשים למנורה. מה מנורה משמשת ואינה זה, אף אני ארבה את כל הכלים שהן משמשים ואינן זזין. יצאו הצבתים והמחנות שהן נכנסין ויוצאין". האם הדרישה למקשה הוא הדבר שנתקשה בו משה?

⁸ ורש"י בפרשתנו מפרש: "מקשה תעשה המנורה - שלא יעשנה חוליות, ולא יעשה קניה ונרותיה איברים, ואחר כך ידביקים כדרך הצורפין, שקורין שולד"ר בלעז [להלחים]. אלא כולה באה מחתיכה אחת, ומקיש בקורנס וחותר בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך. מקשה - תרגומו נגיד, לשון המשכה שממשיך את האיברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס, ולשון מקשה מכת קורנס". עשייה של מקשה אחת מזכירה במידת מה את פעולת הפיסול מאבן אחת שבה לא מדביקים רק מסתמים. שאלו את

מקשה היא עוד למה נאמר, והלא כבר נאמר מקשה זהב? ומה תלמוד לומר מקשה היא? לפי שמצינו בכלי בית עולמים שאם אין להם מין קשה עושים מין גרוטי,¹⁰ שומע אני אף במנורה כן? תלמוד לומר: מקשה היא, שנה עליו הכתוב לפסול. מיכן אמרו: אין של זהב עושים של כסף ושל ברזל ושל נחושת ושל בדיל ושל עופרת דברי רבי.¹¹ ר' יוסי ברי' יהודה אומר: אף של עץ ושל חרס. אבל אין להם מין קשה אל יעשו מין גרוטי.¹²

מסכת מנחות דף כח עמוד א – מה משמעות "ככר זהב"

דתניא: "ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה" (שמות כה לט), באה זהב - באה ככר, אינה באה זהב - אינה באה ככר. "גביעיה כפתוריה ופרחיה ממנה יהיו (שם לא), באה זהב - באה גביעיים כפתורים ופרחים, אינה באה זהב - אינה באה גביעיים כפתורים ופרחים.¹³

מדרש תנחומא שמיני סימן ח – מעצמה נעשתה המנורה

שלשה דברים נתקשו למשה והראם לו הקב"ה באצבע, ואלו הן: מעשה המנורה, והירח, והשקצים. מעשה המנורה כיצד היה? שבשעה שעלה משה והיה הקב"ה מראה לו בהר היאך יעשה את המשכן. כיון שהראה לו הקב"ה מעשה המנורה נתקשה בה משה. א"ל הקב"ה: הרי אני עושה אותה לפניך. מה עשה הקב"ה? הראה לו אש לבנה ואש אדומה ואש שחורה אש ירוקה ועשה מהן את המנורה גביעיה כפתוריה ופרחיה וששת הקנים. והוא אומר לו: כך וכך עשה אותם, שנאמר: "וזה מעשה המנורה" (במדבר ח) - מלמד שהראה לו הקב"ה באצבע את המנורה. ואעפ"כ נתקשה בה הרבה משה לעשותו. מה עשה הקב"ה? חקקה על כף ידו של משה, אמר לו: "וראה ועשה בתבניתם" - כשם שחקקתיה על כף ידך. ואעפ"כ נתקשה בה משה ואמר: מקשה תיעשה המנורה, כלומר, מה קשה לעשות.¹⁴ א"ל הקב"ה: השלך את הזהב לאש והמנורה תיעשה מאליה. שנאמר: "מקשה תיעשה המנורה" (שמות כה). כתיב: תיעשה - מעצמה תיעשה מלמד שנתקשה לו המנורה והראה לו הקב"ה באצבע, שנאמר: זה.¹⁵

מיכלאנג'לו כיצד הוא יצר את הפסל דוד כל כך יפה והוא ענה: רק הורדתי את החלקים המיותרים ... אבל כאן הפעולה היא להמשיך את האיברים וזה ההבדל בין אומנות המתכת ואומנות האבן.

⁹ למה לי פעמיים מקשה, גם בספר שמות וגם בספר במדבר? (ראו שני הפסוקים בראש הדף). שימו לב שהמדרש שואל על הפסוק בשמות מהפסוק בבמדבר, כאילו הוא מקדים את ספר במדבר לספר שמות.
¹⁰ גרוטאות, היינו חלקים שמלחימים ומחברים.

¹¹ ראו תוספתא חולין א יח: "מנורה אין כשרה אלא מן העשת עשאה מן הגרוטאות פסולה ומשאר מיני מתכות כשרה". יש מצווה להדר בזהב, אבל אם אין, והיו כנראה תקופות כאלה, אין חובה מזהב דווקא. ראו גם גמרא מנחות כח ע"ב: "דתניא: אין לו זהב מביא אף של כסף, של נחושת, של ברזל, ושל בדיל, ושל עופרת; רבי יוסי ברי' יהודה מכשיר אף בשל עץ". והדרישה של "מקשה" אינה חלה גם על עשייה מכל החומרים האחרים. ובהמשך הגמרא שם מסופר על החשמונאים שאכן חידשו את עבודת בית המקדש ובנו תחילה מנורה מעץ ויש אומרים "שפודים של ברזל היו וחיפום בעץ, העשירו עשאו של כסף, חזרו והעשירו עשאו של זהב". ראו דברינו **מאי תנוכה** בחנוכה.

¹² ר' יוסי ברי' יהודה מרחיב בחומר גם לעץ וחרס, כמנורות הפשוטות שהיו בכל בית, אבל סובר שדין מקשה חל על כל חומר ממנו עושים את המנורה ולא עשו בשום פנים ואופן גרוטי.

¹³ אם עושים את המנורה מזהב אז יש דין של כמות מדויקת של כיכר ויש את כל הפיתוחים, אבל אם עושים מנורה פשוטה – אין דין של כיכר דווקא ואין את כל הפיתוחים, הכפתורים והפרחים. ולפי שיטת רבי בספרי לעיל גם אין דין של מקשה. לגבי הדרישה לכיכר מדויק, ראו בגמרא מנחות שם: "א"ר יהודה אמר רב: עשר מנורות עשה שלמה, וכל אחת ואחת הביא לה אלף ככר זהב, והכניסוהו אלף פעמים לכור והעמידוהו על כיכר ... זהב סגור קא אמרינן ... ר' יוסי ברי' יהודה אומר: מעשה והיתה מנורת בית המקדש יתירה על של משה בנידן זהב קורדיקיני, והכניסוהו פ' פעמים לכור והעמידוהו על ככר". ובתלמוד ירושלמי מסכת שקלים פרק ו הלכה ג משמע שהמנורה של משה לא הייתה מדויקת: "תני אמר רבי יוסי בי רבי יהודה: מעשה במנורת זהב שעשה משה במדבר והיתה יתירה דינר זהב והכניסוהו לכור שמונים פעם ולא חסרה כלום". לגבי מורכבות הפיתוחים ראו ברייתא דמלאכת המשכן (קירשנר) פרק י: "גופה של מנורה שמנה עשרה טפחים. הרגלים והפרח שלשה טפחים וטפחיים חלק וטפח שבו גביע כפתור ופרח וטפחיים חלק וטפח כפתור. ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך. וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך. נשתירו שם שלשה טפחים שבהן גביעין כפתורין ופרחין ... גביעיים למה הן דומין? לכוסות אלכסנדריים. כפתורים למה הן דומין? לתפוחים הביירוטיים. פרחים למה הן דומין? לפרחי העמודין. נמצאת אומר שיש במנורה קושי ושבח כנגד כל הכלים". ולכן צריכה התורה לסיים את מעשה המנורה בפסוק: "וראה ועשה כתבניתם" (ראו דברינו **וראה ועשה בתבניתם** בפרשה זו). האם זה הקושי של משה לכוון בכיכר ולעשות את כל הפרחים הגביעיים והפיתוחים? ראו אבן עזרא על הפסוק המסיים את מעשה המנורה בפרשה: "וראה - כי צריך מעשה המנורה לחכמה ולראות במראה הלב, איך יעשה מכיכר אחד כל הכלים". (לגבי הכלים שראינו שאינם בדין של מקשה, יש מחלוקת אם הם חלק מהכיכר או לא).

¹⁴ מקשה – מה קשה. כבר הקדים המדרש את כל מי שמן הסתם חשב בעצמו על חידוד לשון זה.

¹⁵ הקושי של משה הוא גמור ומוחלט. קושי זה תוצאתו היא שלא בני אדם עשו את המנורה, אלא היא נעשתה באופן פלאי ובידי שמים. ראו גם ספרי זוטא פרק ח: "כמראה אשר הראה ה', מלמד שהראה אותה לו ארבעה פעמים. ראה אותה עם שאר כל הכלים ושכחה. וחזר וראה אותה שנייה מיכאל עומד וממשיח בה. וראה אותה ונעשית, וחזר וראה אותה עשויה. לכך נאמר: כן עשה את המנורה". המדרש מתייחס למשה, אבל בין השיטין אנו קוראים שגם חכמתו של בצלאל לא עמדה על פשר מעשה המנורה.

במדבר רבה טו ד פרשת בהעלותך – אתה תכה בפטיש

אתה מוצא שנתקשה משה במעשה המנורה יותר מכל כלי המשכן, עד שהראהו הקב"ה באצבע ... וזה מעשה המנורה מקשה זהב, כלומר, מה קשה היא לעשות, שהרבה יגע בה משה. כיון שנתקשה אמר לו הקב"ה למשה: טול כיכר זהב והשליכו לאור והוציאהו והיא מעצמה נעשית ... אתה הִיָּה מכה בפטיש ומעצמה נעשית.¹⁶ לכך הוא אומר: מקשה תִּיעָשֶׂה - מלא יו"ד כתיב ולא כתיב תִּעָשֶׂה, כלומר מעצמה תִּעָשֶׂה. נטל משה את הככר והשליכו לאור. אמר משה: רבש"ע, הרי ככר בתוך האש, כשם שאתה רוצה כן תִּעָשֶׂה לפניך. מיד יצתה המנורה עשויה כתקנה. לפיכך כתיב: "כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה". "כן עשה משה" - אין כתיב כאן, אלא "כן עשה" סתם. ומי עשה? הקב"ה.¹⁷

אבן עזרא שמות כה לא – תיעשה בטבריה ותעשה בספרד ובצרפת

ועשית - ראיתי ספרים שבדקום חכמי טבריה ונשבעו חמשה עשר מזקניהם, ששלוש פעמים הסתכלו כל מלה וכל נקודה, וכל מלא וכל חסר והנה כתיב יו"ד במלת תיעשה. ולא מצאתי ככה בספרי ספרד וצרפת ומעבר לים. והקדמונים דרשו, כי תוספת היו"ד רמז לעשרה מנורות שיעשה שלמה. והכלל, אם יש שם יו"ד היא מלה זרה. ובדרש, כי נעשית מאליה. והטעם, שכל רואיה היו תמהים, איך יכול אדם לעשותה, כי הנה כתוב ויעש מנורת, כן עשה את המנורה (במדבר ח ד), והנה על מחבת בשמן תעשה מורבכת תביאנה (ויקרא ו יד), והנה מקשה כמו הכתוב בכרובים.¹⁸

במדבר רבה פרשה טו סימן י – משה מתקשה ובצלאל בצל-אל

ר' לוי בר רבי אומר: מנורה טהורה ירדה מן השמים, שאמר לו הקב"ה למשה: "ועשית מנורת זהב טהור". אמר לו: כיצד נעשה אותה? אמר לו: "מקשה תיעשה המנורה".¹⁹ ואעפ"כ נתקשה משה וירד ושכח מעשיה. עלה ואמר: ריבוני, שכחתי אותה. הראה לו למשה ועוד נתקשה בה. אמר לו: "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר". עד שנטל מנורה של אש והראה לו עשייתה.²⁰ ואף על פי כן נתקשה על משה. אמר לו הקב"ה: לך אצל בצלאל והוא יעשה אותה. ואמר לבצלאל, מיד עשאה. התחיל תמה ואמר: אני, כמה פעמים הראה לי הקב"ה ונתקשיתי לעשותה. ואתה שלא ראית, עשית מדעתך. בצלאל - בצל אל היית עומד כשהראה לי הקב"ה

¹⁶ מדרש זה חוזר לכאורה על דברים שכבר ראינו במדרש הקודם, אבל כאן משה "מכה בפטיש", ראו רש"י לעיל בהערה 8: "לשון מקשה - מכת קורנס". פתחנו במשה שמתקשה וסיימנו במשה שמכה על המקשה. ואיך נשלב את שניהם? ירדה פלאית מהשמים, יחד עם 'סיוע' אנושי מלמטה? נראה להסביר דואליות זו כך: ההשלכה לאש לא יצרה את המנורה בפועל אלא חקקה בה פנימה את התבנית הרצויה והכאת משה בפטיש גרמה לה להתייצב על תבניתה הפנימית.

¹⁷ ויש במדרש זה גם חידוש וגלישה לתחום ההלכה. איך כותבים את המילה "תיעשה" - "מקשה תעשה המנורה", בספר התורה, עם יו"ד או בלי יו"ד? הלכה למעשה איך לכתוב בספר תורה והאם ייפסל בלי היו"ד של תיעשה או לא? זו מסורת אשכנז לכתוב כך בספרי התורה, תיעשה עם יו"ד, על מנת להדגיש את הפלא שהמנורה נעשתה מאליה. מדרש להלכה. ראו פירוש רש"י על הפסוק: "תיעשה המנורה - מאליה, לפי שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב תעשה". אבל בפרשת ויקהל שמות לז ח כתוב: "ויעש את המנורה זהב טהור מקשה עשה את המנורה וכו'", ובספר במדבר ח ד: "... כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה". ואין מקשים על המדרש שלעולם אינו עשוי מקשה אחת.

¹⁸ ראו דבריו גם בפירוש הקצר: "מלת תעשה המנורה - מבנין נפעל לשון עתיד. והטעם תהיה עשויה, כי דרך דרש שהיא נעשית מעצמה, וכן: וכל נעשה במרחשת (ויקרא ז, ט). לא היה נעשה מעצמו, והעד: כן עשה את המנורה (במדבר ח, ד). וחסרי דעת הלשון חשבו שראויה זאת המלה להיכתב ביו"ד, בעבור שמצאו בדרש כי היו"ד סימן עשר המנורות שעשה שלמה (מלכים א ז, מט). ומדקדוק הלשון לא יתכן שתכתב מלת תעשה ביו"ד, רק המדרש סמך על המבטא". מדרש לחוד ודקדוק לחוד, אומר אבן עזרא וחכמי טבריה לא דייקו. וכך הוא בספרי התורה של התימנים והספרדים: תִּיעָשֶׂה בכתיב חסר. וכל אחד מוזמן לבדוק בנוסח החומש שבידו, בקורן ובברויאר ואם הוא משבט לוי ורחץ ידי הכהנים וזכה לעלות שני לתורה, יתבונן גם איך כתובה המילה בספר התורה שלפניו. ויש לנו עוד מקרים ידועים של הבדלים במסורה, כגון גדול עונוי מנשוא שאמר קין: נשא או נשוא (בראשית ד יג), ויהי או ויהיו ימי נח (בראשית ט כט), וילונו או וילינו (במדבר יד לו) ועוד. כולם הרי הם כתובים בחומש ברויאר (חורב) בשולי הדף (תשעה במספר בכל התורה?).

¹⁹ אין הכוונה שירדה מנורה מן השמים כפי שדרשנים רבים טועים במדרש זה, שהרי בפירוש מדובר להלן על עשייתה. משה שואל איך לעשותה ומתקשה בעשייה (אם המנורה ירדה מהשמים, מה קושי יש כאן?) ובצלאל יבנה. הכוונה בביתו "מנורה טהורה" היא לתבנית, כמו: "עצם השמים לטהור". תבנית ברורה (בהירה, טהורה) שמראה בדיוק איך המנורה צריכה להיראות. ראו לשון הגמרא מנחות כט א: "שירדו מעשיה ממקום טהרה". מעשיה, היינו אופן עשייתה. ואע"פ כן, משה מתקשה בעשייתה. מהצורה הסופית של המנורה, מהמוצר המוגמר, קשה לדעת כיצד לעשותה, כיצד לייצר או לצור אותה.

²⁰ גם כאן, בביתו "מנורה של אש" הכוונה לציר תבנית המנורה באור גדול ולא מנורה של אש שאיננה כשרה למשכן. ובכך אין המנורה לבד וכמותה גם הארון והשולחן, כנזכר בגמרא מנחות כט א: "תניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: ארון של אש ושולחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים, וראה משה ועשה כמותם, שנאמר: וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר". ראו גם רש"י שמות כה מ: "וראה ועשה - ראה כאן בהר תבנית שאני מראה אותך, מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה, עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש". מרש"י ומהגמרא במנחות ניתן להבין שאחרי תבנית המנורה באש כבר הבין משה איך לעשותה, אבל מהמדרש אין משמע כך. ראו דברינו [וראה ועשה בתבניתם](#) בפרשה זו.

עשייתה.²¹ ולפיכך כשחרב בית המקדש, נגנזה המנורה. וזה אחד מחמישה דברים שנגנזו: הארון והמנורה והאש ורוח הקדש והכרובים. וכשישוב הקב"ה ברחמיו ויבנה ביתו והיכלו הוא מחזירן למקומן לשמח את ירושלים, שנאמר: "יששום מְדַבֵּר וְצִיָּה וְתִגַּל עֲרָבָה וְתִפְרַח פְּחַבְצָלָת: פָּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל אֶף גִּילַת וְרִגְוֹן כְּבוֹד הַלְבָנוֹן נִתַּן לָהּ" (ישעיה לה א-ב).²²

מסכת ראש השנה דף כד עמוד א – האיסור לעשות מנורה כזו שבמקדש

כדתניא: לא יעשה אדם בית תבנית היכל, אכסדרה תבנית אולם, חצר כנגד עזרה, שולחן כנגד שלוחן, מנורה כנגד מנורה. אבל עושה של חמשה ושל ששה ושל שמונה. ושל שבעה - לא יעשה, אפילו של שאר מיני מתכות. רבי יוסי בר יהודה אומר: אף של עץ לא יעשה, כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי.²³

שמות רבה פרשה נ סימן ה – אור המנורה חוזר לאורה של הבריאה

אמר להם הקב"ה: עשיתם יריעות עזים - אני מגין עליכם לעולם הבא בענן, שנאמר: "וברא ה' על כל מכוון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם" (ישעיה ד ה). עשיתם כפורת - אני מכפר לכם עונותיכם. עשיתם שולחן - אני מציל אתכם מן הערוכה ואערוך לפניכם שולחן לעתיד לבוא.²⁴ עשיתם לפני מנורה - אני מאיר לכם שבעתיים לעולם הבא, שנאמר: "וְהָיָה אֹרֶךְ הַלְבָנָה כְּאֹרֶךְ הַחֲמָה וְאֹרֶךְ הַחֲמָה כְּאֹרֶךְ הַיָּמִים" (ישעיהו ל כו).²⁵ עשיתם לפני ארון, שהתורה ניתנת בתוכו - אתן לכם שכר טוב שאין בו הפסק, שנאמר: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" (תהלים לא כ).²⁶

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: בין מנורת משה שנגנזה ומנורת שלמה שאבדו ומנורת בית שני שנשבתה וגלתה, ובין המנורה לעתיד לבוא, זכינו לגלות ולשחזר מנורות יפות שעשו אבותינו לכבוד בית הכנסת מקדש מעט. בעמוד הבא, שתי מנורות כאלה.

²¹ ראו דברינו [בצלאל – בצל אל](#) בפרשת ויקהל.

²² במעשה המנורה היה משהו קשה ופלאי שכאילו קצב את זמנה והביא בסופו של דבר לגניזתה. ראו בגמרא מנחות כט ע"א: "תניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: ארון של אש ושולחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים, וראה משה ועשה כמותם, שנאמר: וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר". דברים מופלאים אלה שירדו מן השמים, הם או תבניתם, חזרו ונגנזו יחד עם רוח הקודש והכרובים כפי שהמדרש ממשיך. ראו דברינו [דברים שנגנזו](#) בפרשה זו וכן דברינו [תחנתו האחרונה של הארון](#) בפרשת בהעלותך.

²³ בבית המקדש עושים מנורה, בדיעבד, כמעט מכל חומר (מתכת) ובלבד שיהיה מקשה – עשת. האם הרחבה זו במקדש גוררת הגבלה בבתי הכנסת, משום: לא יעשה תבנית מנורה? נראה שלא, ועיקר ההקפדה בהלכה הוא על מספר הקנים (עם כל הפיתוחים או גם בלעדיהם?), היינו, לא לעשות מנורה של שבעה קנים. אך גם הקפדה זו לא התקיימה ונמצאו מנורות של שבעה קנים בבתי כנסת רבים בחפירות בארץ, כגון: מעון, סוסיא, אשתמוע, עין גדי, מרות שבגליל המזרחי, חרבת דהישה באזור יבנה ואף סרדיס שבטורקיה, חלקן אף מנורות מפוסלות תלת-ממדיות. בחמת טבריה נמצא תבליט של מנורה (כמעט תלת ממדית) שבראשי קניה היו שקעים לנרות זכוכית. אם נרצה להלום את דברי הברייתא כאן (ובעבודה זרה מג, ראו דברינו [אלהי כסף ואלהי זהב](#) בפרשת יתרו), על כורחנו יש לומר שגם במנורת שבעה קנים ההקפדה היא לא לעשות מנורה עם כל הפיתוחים, הקנים והגביעים, של מנורת המקדש. מה שהיה קשה למשה, היה כנראה קל לאומנים של תקופת המשנה והתלמוד, עד שיש להזהיר על כך.

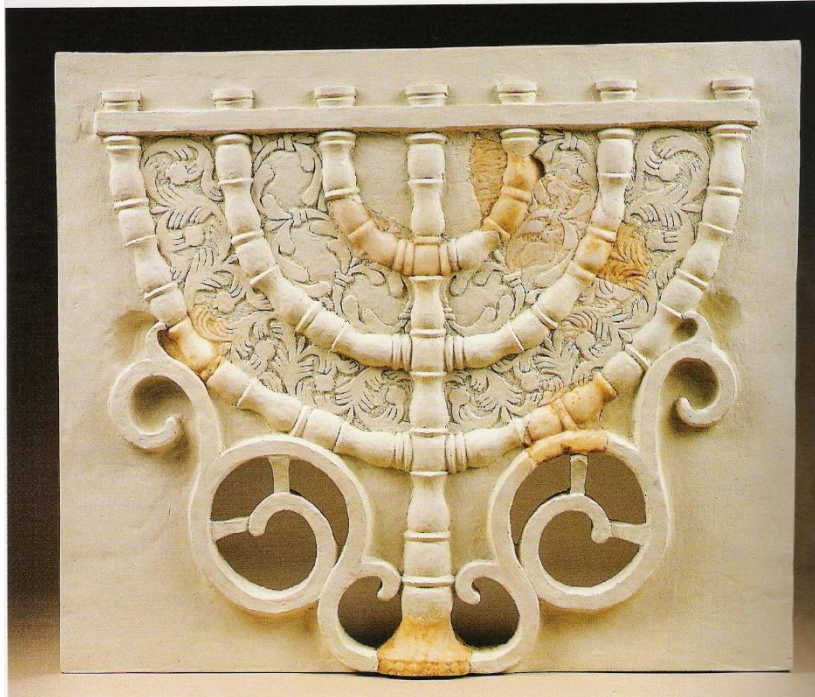
²⁴ ערוכה היא פורענות, מלחמה (מערכה). ראו ירמיהו מו ג: "עֲרֹכוּ מִגֵּן וְצַנְהוּ וְגִשְׁוּ לְמַלְחָמָה", ירמיהו נ יד: "עֲרֹכוּ עַל בְּבַל סָבִיב כָּל דְרָכֵי קִשְׁת וכו'". ובדומה לכך ישעיהו ל לג, ירמיהו נ מב, יואל ב ה. ובשוך המערכה תזכו לשולחן ערוך. על הצירוף של שולחן וערוכה, כסמל לניצחון או הצלה, ראו למשל תהלים כג ה: "תִּעְרָךְ לִפְנֵי שִׁלְחָן נִגַּד צַרְרֵי וכו'".

²⁵ אימתי? "בְּיָוֶם חֲבֵשׁ ה' אֶת שִׁבְר עַמּוֹ וּמַחֵץ מַכְתּוֹ יִרְפָּא".

²⁶ "כי נר מצוה ותורה אור". ומי שופך אור על הארון ועל השולחן? המנורה. ראו בסוף סימן ד שם: "ואחר כך עשה את המנורה שהיתה למעלה מן השולחן".

שחזור מנורת בית
הכנסת במעון (נירים)

מנורת בית הכנסת
בטבעון

ירושלמי מסכת מגילה פרק ג הלכה ב:
"אנטונינוס עשה מנורה לבית הכנסת. שמע רבי ואמר: ברוך אלהים אשר נתן בלבנו לעשות מנורה לבית הכנסת".

לזכרו של חוקר המנורות, הארכיאולוג דוד עמית ז"ל.